

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/187717,TEKST-AUDIO-80-lat-temu-funkcje-premiera-rzadu-Rzeczypospolitej-na-uchodźstwie-o.html>
27.02.2026, 15:31

[TEKST + AUDIO] 80 lat temu funkcję premiera rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie objął Stanisław Mikołajczyk

4 lipca 1943 r. w katastrofie lotniczej śmierć poniósł premier rządu Rzeczypospolitej i Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych gen. broni Władysław Sikorski. Samolot, którym generał wracał do Londynu z inspekcji polskich jednostek wojskowych na Bliskim Wschodzie, rozbił się chwilę po starcie z lotniska w Gibraltarze. Zginęły wszystkie osoby z polskiej delegacji, w tym: córka generała Zofia Leśniowska, szef sztabu Naczelnego Wodza gen. dyw. Tadeusz Klimecki, adiutanci Naczelnego Wodza: Adam Kułakowski i Józef Ponikiewski, szef III Oddziału Operacyjnego Sztabu Naczelnego Wodza płk dypl. Andrzej Marecki. Zginęło też pięciu członków brytyjskiej załogi samolotu.

04.07.2023

Nieoczekiwana śmierć gen. Władysława Sikorskiego

Tragiczna katastrofa lotnicza na Gibraltarze spowodowała, że nowym premierem 5 lipca 1943 r. został Stanisław Mikołajczyk, który od 1939 r. był wiceprzewodniczącym Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (substytutu Sejmu na uchodźstwie). Będąc premierem rządu RP na uchodźstwie bezskutecznie usiłował uzyskać porozumienie ze Związkiem Sowieckim, w sprawie polskiej granicy wschodniej i z Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego odnośnie politycznej przyszłości kraju. Wtedy nie był jeszcze świadomy, że decyzje w sprawie granicy wschodniej i tzw. rekompensaty terytorialnej zapadły już bez wiedzy rządu polskiego na spotkaniu tzw. Wielkiej Trójki podczas konferencji teherańskiej w 1943 r.

Negocjacje z komunistami

Pod koniec lipca 1944 r. Mikołajczyk udał się z wizytą do Moskwy, gdzie dowiedział się o wybuchu powstania warszawskiego. Przedstawiciele PKWN zaproponowali mu wówczas stanowisko premiera w przyszłym rządzie i 4 ministerstwa dla przedstawicieli rządu emigracyjnego, przy czym warunkiem było odrzucenie Konstytucji kwietniowej.

Mikołajczyk był skłonny udać się do Warszawy po jej wyzwoleniu i utworzyć rząd, w skład którego obok przedstawicieli czterech stronnictw emigracyjnych weszliby także komuniści z PPR. Ten wspólny rząd miałby przygotować wybory do Sejmu. Pomysł premiera spotkał się ze sprzeciwem PPS, prezydenta Raczkiewicza, dowództwa AK i Naczelnego Wodza, generała Sosnkowskiego – ten ostatni groził nawet wypowiedzeniem posłuszeństwa rządowi Mikołajczyka, w razie gdyby premier udał się do Polski w porozumieniu z komunistami.

Żądania dymisji Mikołajczyka zostały jednak odrzucone przez premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla. Pod naciskiem polskiego premiera dymisję otrzymał natomiast gen. Kazimierz Sosnkowski, a nowym Naczelnym Wodzem został generał Komorowski, który po upadku powstania warszawskiego znalazł się w niewoli niemieckiej.

Ogromnym szokiem dla Mikołajczyka były postanowienia konferencji teherańskiej, o których dowiedział się podczas konferencji w Moskwie w październiku 1944 r. z ust ministra spraw

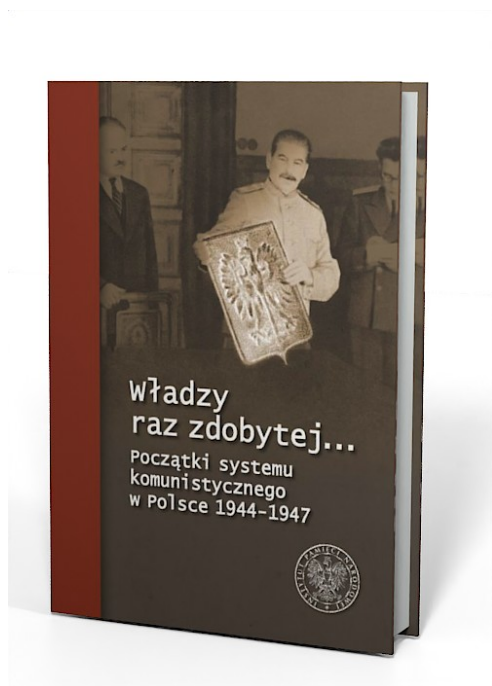
zagranicznych ZSRS Mołotowa w obecności nie tylko Józefa Stalina, ale także przebywającego wtedy w Moskwie, brytyjskiego premiera Winstona Churchilla. Wobec odmowy przyjęcia przez rząd ultimatywnych warunków sowieckich – oparcia granicy polsko-sowieckiej na linii Curzona oraz dymisji Naczelnego Wodza Kazimierza Sosnkowskiego, 24 listopada 1944 r. Stanisław Mikołajczyk złożył dymisję z funkcji premiera. Do dymisji podali się również ministrowie Stronnictwa Ludowego.

Działalność w okupowanym kraju

Mikołajczyk powrócił do Polski w 1945 r. Po konferencji jałtańskiej przystąpił do Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej jako wicepremier i minister rolnictwa, stając się wkrótce ośrodkiem opozycji wobec komunistów i lewego skrzydła socjalistów. W latach 1945–1947 był przywódcą Polskiego Stronnictwa Ludowego w kraju i posłem do Krajowej Rady Narodowej. W obliczu rosnących wpływów komunistów, sfałszowaniu referendum podjął decyzję o ucieczce na Zachód, pozostając w izolacji politycznej.

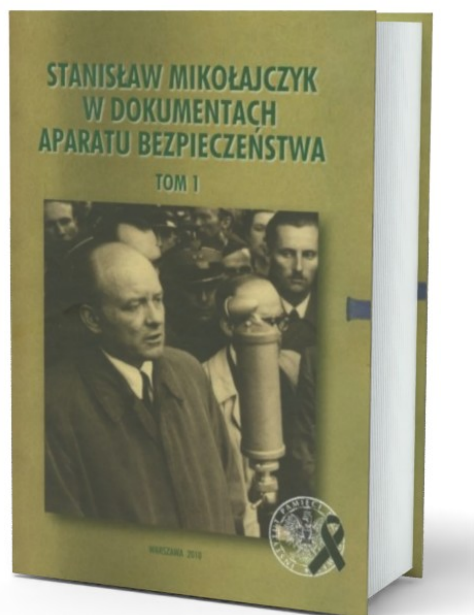
Stanisław Mikołajczyk zmarł 13 grudnia 1966 r. w Waszyngtonie. Prochy Stanisława Mikołajczyka oraz jego żony zostały sprowadzone 2 czerwca 2000 roku do Polski i dwa dni później pochowane na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu.

W 2023 r. nakładem Wydawnictwa IPN ukazała się książka Mirosława Surdeja i Pawła Fornala pt. „Władzy raz zdobytej... Początki systemu komunistycznego w Polsce 1944–1947”. Poniższa pozycja została przygotowana przez rzeszowski Oddział IPN. Ukazuje początki systemu komunistycznego w tzw. okresie przejściowym w latach 1944–1947, tak w perspektywie ogólnopolskiej, jak i regionalnej. Omawia mechanizmy procesu uzależniania Polski od Związku Sowieckiego, którego symbolicznym zakończeniem było sfałszowanie wyborów do Sejmu w 1947. Niniejsza książka jest dostępna w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.

W 2010 r. nakładem Wydawnictwa IPN ukazała się książka pt. „Stanisław Mikołajczyk w dokumentach Aparatu Bezpieczeństwa. Tom 1” autorstwa Witolda Bagieńskiego, Piotra

Byszewskiego, Agnieszki Chrzanowskiej. W tym samym roku wydano kolejne tomy 2 i 3. Przekazywany czytelnikom wybór dokumentów ma oddawać w zamyśle autorów – mimo fragmentarycznego zachowania źródeł – stan wiedzy aparatu bezpieczeństwa o planach i działaniach Stanisława Mikołajczyka w okresie od ucieczki z kraju w październiku 1947 r. do końca 1958 r.

W 2015 r. IPN wydał książkę pt. „Polskie Stronnictwo Ludowe w województwie rzeszowskim 1945–1947. Geneza i działalność” autora: Marcin Bukala. Celem książki jest odtworzenie historii Polskiego Stronnictwa Ludowego w województwie rzeszowskim w latach 1945–1947, a więc w okresie, który słusznie uchodzi za najtragiczniejszy w dziejach polskiego ruchu ludowego. Ugrupowanie kierowane przez schorowanego Wincentego Witosa (zmarł 31 października 1945 r.) i Stanisława Mikołajczyka cieszyło się w tej części kraju niekwestionowanym poparciem społecznym. Dysponowało rozbudowanymi strukturami terenowymi w szesnastu powiatach, opartymi na dorobku organizacyjnym przedwojennego Stronnictwa Ludowego itp. [Niniejszy tytuł można nabyć w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.](#)

Zachęcamy do zapoznania się z materiałami w portalu przystanekhistoria.pl w zakładce „Tematy”: [Stanisław Mikołajczyk](#)

oraz na innych stronach Instytutu Pamięci Narodowej:

- Michał Siedziako, [Głosowanie w cieniu represji. Trudne referendum 1946 roku](#)
- Michał Siedziako, [Polacy głosują PPR decyduje](#)
- Waldemar Kowalski, [Demokracja na sowiecką modłę – wybory do Sejmu z 19 stycznia 1947 roku](#)

Polecamy [dyskusję „Od realizmu politycznego do ucieczki... Próby jawnej opozycji w Polsce pojałtańskiej”](#) z cyklu „Między mitem a rzeczywistością – najważniejsze wydarzenia XX wieku” – 26 października 2022

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Centrala

Pliki do pobrania

[dr hab. Waldemar Grabowski o nowym rządzie po katastrofie gibraltarskiej \(mp3, 4.99 MB\)](#)

[dr hab. Waldemar Grabowski o nowym rządzie po katastrofie gibraltarskiej \(wav, 39.95 MB\)](#)
